

آثار الباقيه عن القرون الخاليه

ابوريحان بيروني

مصحح: عز يز الله عليزاده

سرناسه	: ابوریحان بیرونی، محمد بن احمد، ۳۶۲-۴۴۰ ق.
عنوان قرارداد	: الآثار الباقیه عن القرون الخالیه. فارسی
عنوان و نام پدیدآور	: آثارالباقیه عن القرون الخالیه / ابوریحان بیرونی؛ مصحح عزیزالله علیزاده.
مشخصات نشر	: تهران: فردوس، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۵۶۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۳۲۰-۴۶۴-۸
موضوع	: سال شمار
موضوع	: گاه شماری
موضوع	: گاه نامه ها
موضوع	: جشن ها
موضوع	: ایران -- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی
شماره افزوده	: علیزاده، عزیزالله. ۱۳۵۰ - مصحح
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۰ ۴۱۲۰۴۱ الف ۵۱۱/ D
رده بندی دیویی	: ۵۲۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۳۹۷۹۷۰
تاریخ درخواست	: ۱۳۹۰/۰۴/۱۱
تاریخ پاسنگویی	: ۱۳۹۰/۰۴/۱۸
کد پیگیری	: ۲۳۹۶۶۹۵

انتشارات فردوس

خیابان دانشگاه - کوچه میترا - شماره ۷ - تلفن: ۶۶۴۹۵۷۷۹-۶۶۴۱۸۸۳۹

آثارالباقیه عن القرون الخالیه

ابوریحان بیرونی

مصحح: عزیزالله علیزاده

ناظر فنی چاپ: زهرا یاسینیان

چاپ اول: تهران - ۱۳۹۰

چاپ: دیبا

۱۰۰۰ نسخه

همه حقوق محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۳۲۰-۴۶۴-۸ ۶۷۸-۹۶۴-۳۲۰-۴۶۴-۸ 678-964-320-464-8

آدرس وبسایت: WWW.ferdospub.com

۱۵۰۰۰ تومان

۱۶-۱۸	ابوریحان بیرونی
۱۹	ستایش از شمس المعالی و تقدیم کتاب به او
۲۰-۲۱	سبب تألیف این کتاب

فصل اول: در حقیقت شب و روز و مجموع آنها و آغاز هر يك آنها ۲۲-۲۷

۲۲	تعریف شبانه روز
۲۳	مبدأ شبانه روز نجومی
۲۴	تعریف شب و روز
۲۵	تعریف روز و شب از نظر فقها
۲۵	انتقاد از تعریف فقها برای روز و شب و ورود در بحث با آنان

فصل دوم: در مبدأ سال و ماه گفتار می کند. ۲۸-۳۲

۲۸	تعریف سال و ماه
۲۹	اقسام کبیسه در سال های شمسی ملل گوناگون
۳۰	مللی که دارای ماه های قمری و سال های شمسی هستند و بعضی در نسی

فصل سوم: در حقیقت تاریخ و اختلاف امم در آن گفتگو می کند. ۳۳-۶۳

۳۳	مبدأ تاریخ از چه امری است
۳۴	عقیده ایرانیان در مقدار عمر عالم
۳۵	اختلاف یهود و نصاری در مقدار عمر عالم و بیان علت این اختلاف
۳۹	بشارت حضرت اشعیا به آمدن حضرت خاتم الانبیاء
۳۹	استدلال مجدد از سفر پنجم تورات به ظهور ختم پیغمبران
۴۰	تعداد نسخ تورات
۴۳	تعداد نسخ انجیل
۴۴	تاریخ توفان اعظم که توفان نوح است
۵۰	دلیل بر حدوث عالم

۵۰	تاریخ بختنصر اول
۵۱	ادوار قاللبس
۵۲	تاریخ فیلس پدر اسکندر مقدونی
۵۲	تاریخ اسکندر ذوالقرنین
۵۳	تاریخ اغسطس
۵۴	تاریخ انطینس
۵۴	تاریخ دقلطیانوس
۵۴	تاریخ هجری
۵۶	نام سالیان میان هجرت و وفات پیغمبر (ص)
۵۷	تاریخ یزگردی
۵۷	تاریخ معتضدی
۶۰	اشاره‌ای به تواریخ دیگر که غیر مشهور است
۶۲	تاریخ اهل خوارزم

فصل چهارم: در حقیقت ذی‌القرنین صحبت می‌کند. ۶۴-۷۱

۶۴	آیا اسکندر یونانی ذوالقرنین مذکور در قرآن است
۶۵	عقیده‌ای دیگر در ذوالقرنین
۶۶	اشاره‌ای به نسب‌های ساختگی
۶۷	صحت نسب شمس‌المعالی و سامانیان و خوارزمشاهیان و شیروانشاهان
۶۸	طعن در نسب میمون قداح
۶۸	اقوال دیگر در حقیقت ذوالقرنین
۶۹	عقیده ابوریحان درباره ذوالقرنین
۷۰	سد اسکندر کجا بوده و شمردن اقوالی در این زمینه

فصل پنجم: در چگونگی ماه‌ها که در سال‌های مقدم استعمال می‌شود ۷۲-۱۰۵

۷۲	ماه‌های ایرانی
۷۳	در پنجه دزدیده شده

۷۴	طریقه کبیسه در ایران ساسانی
۷۶	یادآوری شهر مجوس خوارزم و سغد و طرز کبیسه آنان
۷۹	ماه‌های رومی و طرز کبیسه آن
۸۰	عقیده حساب کتاب مأخذ المواقیت در طرز کبیسه رومیان
۸۱	ترجیح ریاضیات یونانی بر ریاضیات هندی
۸۱	انتقاد از حمزة بن حسن اصفهانی
۸۲	ماه‌های عبرانیان
۸۴	ادوار یهود
۸۶	اقسام سال‌های یهود
۸۸	اختلاف علمی یهود در اوایل شهر که آیا باید با رؤیت هلال باشد یا حساب
۹۰	آغاز سال مسیحیان شرق
۹۰	ماه‌های سال قمری
۹۱	نام ماه‌های عرب جاهلیت
۹۲	بحثی دیگر در کبیسه ماه‌های قمری در جاهلیت و بیان نسنی مذکور در قرآن
۹۵	اسامی هر سه شب يك ماه در لغت عرب
۹۶	در انتقاد از عقیده اسماعیلیه در ماه‌های قمری که به رؤیت هلال معتقد نیستند و با حساب سروکار دارند
۹۹	استدلال مجدد از کتب شیعه زیدیه بر اینکه فقط با رؤیت هلال باید اوایل ماه‌ها را تعیین کرد
۱۰۱	بحثی که ابوریحان در این موضوع با عالمی اسماعیلی کرده است
۱۰۲	جدول ماه‌ها

فصل ششم: در این است که چگونه پاره‌ای از تواریخ از پاره‌ای دیگر استخراج

می‌شود و در این فصل تواریخ پادشاهان و مدت سلطنت هر يك را با اختلافی

که میان مورخان است گفتگو می‌کنیم. ۱۹۵-۱۰۶

ترتیب جدول در بیان اختلاف یهود و نصاری در تاریخ آدم ابوالبر و اولاد او ۱۰۷

جدول اسامی اشخاصی که بر یهود از زمان خروج از مصر تا ساختمان بیت المقدس حکومت کردند. ۱۰۹

نام‌های مدبران بنی اسرائیل ۱۱۰

نام‌های پادشاهان بنی اسرائیل ۱۱۱

۱۱۲	انتقاد دهریان از اقوالی که مربوط به طول عمر گذشتگان است.
۱۱۳	رد آراء دهریان و طول عمر گذشتگان
۱۱۵	بیان اشیا یی که بطور نادر روی می دهد (زوائد و نقایص) خلقت
۱۱۷	نقل عقیده ابو معشر به توسط ابوسعید شادان بر کمیت عمر
۱۱۹	نقل خلاصه يك مقاله در عمر طبیعی از ابو عبدالله حسین بن ابراهیم طبری
۱۲۰	جداولی در تاریخ ملوك آثور
۱۲۳	جدول ملوك بابل
۱۲۴	جدول ملوك كلدنه
۱۲۵	نام های فراغت مصر
۱۲۶	جدول سلطنت بطالسه و قیاصره
۱۲۸	نام های ملوك روم
۱۲۹	اسامی ملوك روم در عهد مسیحیت روم
۱۳۱	پادشاهان قسطنطنیه (روم شرقی)
۱۳۳	عقیده ایرانیان در مبدأ جهان و طرز پیدایش بشر
۱۳۷	اسامی قسم اول از پادشاهان ایران
۱۳۷	مردم آغاز خلقت
۱۳۷	ملوك پیشدادی دادگر
۱۳۸	ملوك ایلان که اهل قسمت علیای ایران بودند
۱۳۹	جدول ثانی از قسم اول
۱۳۹	نام های ملوك پیشدادیه
۱۴۰	نام های ملوك کیانی
۱۴۰	جدول سوم از قسم اول
۱۴۰	نام های ملوك پیشدادیه
۱۴۱	نام های ملوك کیانی
۱۴۲	ملوك ایران
۱۴۴	بحث در تاریخ اشکانیان که قسم دوم از تاریخ ایران است.
۱۴۴	نام های پادشاهان اشکانی

دومین جدول از قسم دوم نام‌های ملوک اشکانی	۱۴۵
سومین جدول از قسم دوم نام‌های ملوک اشکانی	۱۴۶
اشکانیان بنابر آنچه ابوالفرج در کتاب خود گفته	۱۴۷
اشکانیان بنابر کتاب شاهنامه	۱۴۸
اختلاف در تواریخ اشکانیان و بدست آوردن مدت صحیح سلطنت آنان	۱۴۸
استخراج تاریخ اشکانی از کتاب شاپورگان مانی	۱۴۹
استدلال دیگر بر جهت عقیده بیرونی در تاریخ اشکانیان از زایچه مانی	۱۵۰
قسم سوم از تاریخ ایرانی مربوط به دوره ساسانیان و بیان اختلاف اقوال اهل تاریخ	۱۵۱
نام‌های پادشاهان ساسانی بر حسب اتصال آن به جدول اول	۱۵۲
جدول دوم از قسم اول نام‌های ملوک ساسانی	۱۵۴
نام‌های ملوک ساسان	۱۵۵
نام‌های ملوک ساسانی	۱۵۷
بحثی در کارهای کسروی مورخ	۱۵۸
نام‌های پادشاهان ساسانی	۱۵۹
جدول پادشاهان حمیر یمن	۱۶۴
جدول آل جفنه پادشاهان غسانی	۱۶۷
تواریخ کارهای پیغمبر (ص)	۱۷۱
جدول نام‌های پادشاهان بنی امیه	۱۸۰
نام‌های ائمه از بنی عباس	۱۸۱
ذکر القایی که بنی عباس به طرفداران خود داده‌اند	۱۸۴
ترسیم طیلان و تطبیق تواریخ به سه طریق برای اینکه اشتباهی پیش نیاید	۱۸۷
تنظیم حساب شطرنج برای فهم این طیلان	۱۸۸
قواعدی برای دانستن حساب خانه‌های شطرنج	۱۸۹
طریقه بدست آوردن برخی تواریخ از هم	۱۹۱
طریق پاسخ دادن به برخی از سوالات مادیات	۱۹۴

فصل هفتم: در ادوار و تقوفات و میلاد سال‌های یهود و میلاد ماه‌ها و کیفیت و طریقه	
کیسه آن در سال‌های یهود و دیگر سال‌ها گفتگو می‌کند. ۲۵۲-۱۹۶	
طریق بدست آوردن آغاز سال یهود ۱۹۷	
انتقاد از روش علمی یهود ۱۹۸	
راه بدست آوردن اولین اجتماع نیرین در هر محزور (دوره سال‌ها) ۱۹۸	
یک مسأله تمرینی ۱۹۹	
محاذیر عظمی ۲۰۲	
اولین اجتماع نیرین طبق روش بیرونی در سال‌های اسکندری کی بوده است؟ ۲۰۲	
جدول علامات ۲۱۰	
جدول کیفیات ۲۱۲	
جدول کمیات ۲۱۴	
از چه راه می‌توان غره ماه‌های یهود را شناخت. ۲۱۶	
جدول روزهای اوایل رؤس شهر در صورتی که سال بسیط باشد. ۲۱۶	
جدول عبور ۲۱۷	
جدول موالید و ارباعشرات ۲۱۸	
جدول موالید و ارباعشرات ۲۱۹	
جدول اجتماعات و امتلاآت ۲۲۰	
جدول اجتماعات و امتلاآت ۲۲۱	
تقدیم و تأخیر فصیح چگونه انجام می‌یابد ۲۲۲	
بیان ادوار یویل و دور شایوع ۲۲۳	
طرز شناسایی دو دور مذکور ۲۲۴	
بیان تقوفات در کیش یهود که عبارت از فصول است. ۲۲۹	
طریقه بدست آوردن جای اوج شمس ۲۳۰	
روش یهود در استخراج چهار یک‌های سال ۲۳۲	
ابعاد تقوفات از شب یکشنبه ۲۳۴	
پیدا کردن روزی را که از شهر سربانی آغاز تقوفه باشد خالی از اشکال نیست. ۲۳۹	

جدول اوایل ماه‌های سریانی و رومی	۲۴۰
طرز پیدا کردن سال‌های کیسه در پاره‌ای از تواریخ	۲۴۱
بیان حساب اسماعیلیه که برای پیدا کردن اول رمضان ساخته‌اند و گمان کرده‌اند	۲۴۳
بیان جدولی که اسماعیلیه برای رؤیت هلال ساخته‌اند و اینکه عمل مزبور يك سرقت علمی از زیج حبش حاسب است	۲۴۴
جدول مصحح این است	۲۴۵
جدول احمد بن شهاب برای تعیین آغاز ماه‌ها که از آن جمله اول رمضان است نیز سرقت علمی است	۲۴۸
دوره برای بدست آوردن روز آغاز سال هجری که از کتاب مدخل کبیر ابو جعفر خازن نقل شده	۲۴۹
طرز شناسایی اول سال‌های یزدگردی و چند نوع سال دیگر	۲۵۰

فصل هشتم: در تواریخ کسانی است که پیمبری را به خود بستند (متنبین) و اممی که

فریب ایشان را خورده‌اند	۲۵۳-۲۷۵
پرستندگان و ستارگان و ماه و خورشید کدامند؟	۲۵۳
زردشت	۲۵۷
مانی نقاش و سرانجام کار او	۲۶۴
خروج مزدك	۲۶۶
شرح حال مسیلمه	۲۶۸
بها فرید بن ماه‌فرو دین	۲۶۸
پیدایش ابن مقفع و سرانجام کار او	۲۶۹
شرح حال مسیلمه	۲۷۰
خروج حلاج	۲۷۱
ظهور ابن ابی زکریای طهمامی	۲۷۲
ظهور ابنی العزاقر	۲۷۴
ابن ابی العزاقر	۲۷۴

فصل نهم: درباره اعیادی که در ماه‌های پارسیان است گفتگو می‌کند. . . ۳۰۷-۲۷۶

فروردین‌ماه	۲۷۷
-------------	-----

۲۷۸	بحثی راجع به نوروز و علت پیدایش آن
۲۸۰	طیلسان المتنبئین
۲۸۲	نوروز بزرگ
۲۸۴	سروش روز
۲۸۵	عید اردیبهشتگان و عید اشتاد روز
۲۸۶	عید خردادگان و عید اشتاد روز
۲۸۶	جشن نیلوفر در خردادماه و عید تیرگان
۲۸۸	عید مردادگان
۲۸۸	عید شهر یوزگان یا آذر جشن
۲۸۹	عید مهرگان
۲۹۰	رام روز یا مهرگان بزرگ
۲۹۱	عید آبانگان
۲۹۳	آذرماه
۲۹۴	آذر عید یا آذر جشن
۲۹۵	اعیاد دی ماه از خرم روز و دیگر اعیاد مانند دیگان و غیره
۳۰۰	بهمن ماه
۳۰۴	جشن اسفندارمذماه و دیگر اعیاد ماه اسفند
۳۰۸-۳۱۰	فصل دهم: در اعیاد ماه های سفیدیان گفتگو می کند
۳۱۱-۳۱۶	فصل یازدهم: در اعیادی که در ماه های اهل خوارزم است گفتگو می کند
۳۱۴	استدلال بیرونی بر اینکه خوارزمیان از اعراب بروج را بهتر می شناختند
۳۱۵	رد بر کتاب تفضیل عرب بر عجم و انتقاد از ستاره شناسی اعراب و تفضیل عجم و عرب
۳۱۶	جدول منازل قمر
۳۱۷-۳۱۹	فصل دوازدهم: در مذهب خوارزمشاه در اعیاد اهل خوارزم گفتگو می کند
۳۱۷	کبیه خوارزمشاهی به فرمان ابوسعید خوارزمشاه

فصل سیزدهم: در روزهایی گفتگو می‌کند که در شهر رومیان است و نزد خود رومیان و دیگران معلوم است. ۳۶۴-۳۲۰	
تمجید از عقیده رومیان در سال و ماه و اینکه نزدیک‌ترین عقیده به حقیقت این نوع سال و ماه است. ۳۲۰	
بیان عقاید سنان بن ثابت بن قره در رد بر عقیده جالینوس. ۳۲۱	
تشرین اول. ۳۲۲	
تشرین آخر. ۳۲۳	
بیان پاره‌ای از عجائب طبیعی. ۳۲۴	
کانون اول. ۳۲۷	
بیان برخی از عقاید بیرون از دایره عقل درباره میلاد اکبر یعنی انقلاب شتوی. ۳۲۸	
کانون آخر. ۳۳۰	
رد این عقیده خرافاتی که آب‌ها همه در ساعتی شیرین می‌شوند و بیان طرز شیرین کردن آب شور. ۳۳۰	
شباط و اینکه این ماه، ماه کبسی است. ۳۳۱	
بیان جمره‌های سه گانه. ۳۳۳	
بیان ایام عجوز و نقل عقاید علما و کار عبداللّه قلم در این موضوع. ۳۳۶	
آذار. ۳۳۷	
مباحثی در حقیقت نور و شعاع و سبب حرارت آفتاب که در این موضوع با این سینا گفتگوهایی شده. ۳۳۸	
اطلاع جغرافیادان‌های آن عصر از کره زمین و بیان حدود آبادی زمین. ۳۴۰	
جدول ارباع. ۳۴۳	
نیسان. ۳۴۵	
سبب زیاد و کم شدن آب رودخانه‌ها و قنوات و چشمه‌سارها. ۳۴۶	
سبب فوران چشمه‌ها و رفتن آب به بالا. ۳۴۸	
آیار. ۳۵۲	
حزیران. ۳۵۳	
تموز. ۳۵۵	
ایام باحور و شرح آن. ۳۵۶	
آب. ۳۶۰	

۳۶۲	ایلول
فصل چهاردهم: در ماه‌های یهود و کارهایی که باید در آن انجام یابد .. ۳۶۵-۳۸۱	
۳۶۵	تشری
۳۶۶	بیان عقیده برخی از یهود در سبب گوساله پرستی آنان
۳۶۷	روزه کیبور
۳۶۸	مرحشوان
۳۶۹	شرع عید جنگه
۳۷۰	طبیث
۳۷۰	بیان روز فتنه
۳۷۱	آذار اول
۳۷۱	آذار ثانی
روز بوری و قصه هامان که وزیر خشایار شاه شد تا آنکه به هامان سوزان برسد و برای خوشحالی و سرور از	
۳۷۲	توطئه این وزیر، یهودان روز کشته شدنش را عید گرفتند
۳۷۳	نيسن
۳۷۴	ایر
۳۷۴	بیان حج‌های بنی اسرائیل
۳۷۵	تمز
۳۷۵	وقایع دردناکی که برای یهود در ماه اوب روی داده
۳۷۶	ایلل
شرحی مبسوط و آموزنده در بیان این مطلب که چرا پاره‌ای از روزها صلاحیت اول سال شدن یا عید بودن	
۳۷۶	را ندارند
۳۷۹	عقیده يك طايفه يهود که هیچ عیدی در شریعت موسی نیست جز روز شنبه
۳۸۰	جدول تعلیل
۳۸۱	جدول تعلیل

فصل پانزدهم: در اعمالی که نصاری ملکانی در ماه‌های سریانی بکار می‌بندند ۳۸۲-۴۰۰

تشرین اول	۳۸۳
بیان درجات مذهبی مسیحیان	۳۸۴
حکایاتی راجع به اصحاب کهف و اینکه چرا در قرآن بر سیصد سال توقف آنان در غار نه سال اضافه شده.	۳۸۵
تکذیب مسیحی شدن پسر عموی هارون الرشید و به دار آویختن او به امر خلیفه	۳۸۸
شرح عید قلنداس	۳۸۸
نقل طرز تعمید مسیحیان	۳۸۹
بیان طالع مسیح و وضع فلک در موقع تولد او	۳۹۱
بیان مجامع مهم مسیحیان (سنوڈس) و محل این مجامع	۳۹۲
بحثی در ظهور صلیب در آسمان برای قسطنطین	۳۹۳
بحثی در عقیده خرافاتی مسیحیان راجع به جوب فاوانیا (عود الصلیب) و اشاره به خرافات مذاهب	۳۹۵
ظهور موسی و الیاس بر عیسی از طور تاپور	۳۹۸

فصل شانزدهم: این فصل در روزه ترسایان اعیاد متصل به روزه ایشان که مورد قبول همه ایشان است و دیگر روزهایی که با ایام روزه به توازی حرکت می‌کند،

بحث می‌نماید.	۴۰۱-۴۲۲
هجرت در سال نهصدوسی و سه اسکندری بوده	۴۰۲
فرق فصیح یهود با فصیح نصاری و جایگاه فصیح نصاری	۴۰۳
جدول خرائقون	۴۰۵
جدول لمعرفة صوم النصاری	۴۱۰
خرائقون علی مقتضی فصیح الیهود	۴۱۸
جدول الصوم الاوسط	۴۲۰
نخستین یکشنبه پس از فطر	۴۲۱

فصل هفدهم: در عیدهای نصاری نسطوری و در ذکران‌ها و روزه ایشان ۴۲۳-۴۳۲

اعیاد مورد موافقت و مخالفت مسیحیان نسطوری با مسیحیان ملکانی	۴۲۳
---	-----

۴۲۴	عید سبار چیست؟
۴۲۴	اعیاد مسیحیان نسطوری که همزمان با اعیاد ملکائیان است
۴۲۵	اعیاد مسیحیان نسطوری که مخالف با اعیاد ملکائیان است
۴۲۵	اعیاد مشترک این دو دسته مسیحی
۴۲۷	جدول اعیاد موصوله بروزه
۴۳۰	راه پیدا کردن عید دنج و ایام هفته از سال های اسکندری
۴۳۱	جدولی که برای اعیاد در جیجل شمسی حساب کرده ایم

فصل هجدهم: در اعیاد مجوس اقدمین و روزه های صابیان و عیدهای ایشان گفتگو

۴۳۳-۴۳۹	می کنند
۴۳۴	اقتباس اعیاد صابین از زیج محمد بن عبدالعزیز هاشمی که معروف به زیج کامل است
۴۳۷	ضابط برای دانستن ماه های صابین
۴۳۹	جدول دور معدل

فصل نوزدهم: در روزهای معروفی که اعراب جاهلی بکار می بستند ... ۴۴۰-۴۴۴

۴۴۱	مبدأ شهر عرب جاهلیت از پاییز است
۴۴۲	بازارهای معروف اعراب جاهلیت
۴۴۳	جدول فصول با اختلاف آراء در آن

فصل بیستم: در روزهایی که مسلمانان بکار می بندند بحث می کند ... ۴۴۵-۴۵۷

۴۴۵	با آنکه ماه های حج دو ماه بیش نیست چرا قرآن شهر را جمع بسته و اشهر گفته است
	روز عاشورا پیش از واقعه کربلا روزی خجسته بود و واقعه طف این روز را برای مسلمانان واقعی نامبارک
۴۴۶	گردانید
۴۴۷	تحقیقی در کلمه عاشورا و اینکه واژه مزبور عبری است
۴۴۷	هجرت پیغمبر اسلام در دوشنبه اول ربیع الاول بوده
۴۵۷	اشاره ای به غدیر خم

فصل بیست و یکم: در منازل ماه و در طلوع و غروب آن و صور این منازل گفتگو

می‌کند.	۴۵۸-۴۹۴
در تقسیم منازل ماه میان هندیان و اعراب اختلاف است.	۴۵۸
در تخطئه عقیده تازیان و بحث در این موضوع با منجمی در ری و اهانت آن منجم به بیرونی.	۴۶۰
نوع که جمع آن انواء است و بسیار در شعر عرب شنیده می‌شود یعنی چه؟	۴۶۱
اختلاف اعراب در جهات بادهای و شماره آنها و بحثی طبیعی در ریاح.	۴۶۲
شرط مبسوط هر يك از منازل ماه.	۴۶۶
بیان جداولی در احوال منازل قمر و طلوع آن کواکب و احوال آنان که در سال هزار و سیصد اسکندری	
ترتیب داده شده.	۴۷۳
جدول احوال کواکب منازل.	۴۷۹
این کواکب بنا بر رای ابوالحسن صوفی.	۴۸۱
طریقه تسطیح و بحث از تسطیح مخروطی که اسطرلاب این گونه تسطیح شده.	۴۸۵
تمجید از روش ابوحامد صفانی در تسطیح کره و اعجاب بیرونی از این فکر.	۴۸۶
ابداع تسطیح استوانی و اینکه پیش از او کسی چنین کاری نکرده.	۴۸۶
عیب تسطیح استوانی تقریباً با تسطیح اسطرلاب مطبخ ردمی شود و بحث در این نوع تسطیح.	۴۸۷
راه پیدا کردن مراکز دوائر طول.	۴۸۹
بعد مجاز را چگونه می‌یابیم.	۴۹۰
راهی دیگر در مسئله سابق الذکر.	۴۹۱
راه پیدا کردن مرکز دوائر عروض.	۴۹۲
طریقه بدست آوردن بعد مجاز در دوائر عروض.	۴۹۳

ضمایم آثار الباقیه عن القرون الخالیه ۴۹۵-۵۶۰

فهرست اعلام: اسامی اشخاص و انساب، اماکن جغرافیایی، کتاب‌ها.	۴۹۵-۵۴۶
لغت‌نامه.	۵۴۷-۵۶۰

به نام خدا

ابوریحان بیرونی

محمد پسر احمد بیرونی خوارزمی در چهارشنبه ۳ ذی الحجه سال ۳۶۲ قمری در بیرون خوارزم متولد شد. معاصر شیخ الرئيس حجة الحق شرف الملك امام الحکماء ابوعلی حسین بن عبدالله بن حسن بن علی بن سینا النجاری معروف به ابن سینا (۳۷۰-۴۲۸) بود. تا جوانی در خوارزم می زیست که آل مامون (۳۸۵-۴۰۸) معروف به خوارزمشاهان در آنجا حکومت می کردند. سپس چند سال را در دربار شمس المعالی ابوالحسن قابوس زیاری (۴۰۳-۳۶۶) چهارمین حاکم سلسله آل زیار (۴۳۳-۳۱۶) در گرگان گذراند. در سال ۳۹۱، آثارالباقیه عن القرون الخالیه (اثرهای باقیمانده از ادوار گذشته) را به نام همین امیر زیاری نوشت. آنگاه به زادگاهش خوارزم بازگشت.

با حمایت های ابونصر منصور بن علی بن عراق به فراگیری طب و فلسفه پرداخت. جغرافیدان، ریاضیدان، منجم، فیلسوف، مترجم و سیاح شد. در سال ۴۰۸ به دعوت یمین الدوله سلطان ابوالقاسم محمود غزنوی (۴۲۱-۳۸۷) مؤسس سلسله غزنویان (۵۸۲-۳۸۷) به همراه جمعی از فضلا به غزنین برده شد. پس از آن چندین بار به خوارزم سفر کرد. در غزوات هندوستان، ملازم سلطان غزنوی بود. در تعامل با حکیمان هندی، زبان سنسکریت را آموخت. گویا ۱۰۳ کتاب و مقاله از او به یادگار مانده است. ۱۸ کتاب از زبان سنسکریت به عربی و برای سیاوید کشمیری دو کتاب هندسه اقلیدس و اسطرلاب و یک زیج را از زبان عربی به سنسکریت ترجمه نمود.

ابوریحان بیرونی در ۷۸ سالگی در یکشنبه ۲ رجب ۴۴۰ قمری در غزنین مُرد.

آثارش عبارتند از:

آثارالباقیه عن القرون الخالیه در گاه شماری و جشن های ملی چون ایرانیان (سغدیان، خوارزمیان، فارسیان، مانویان، صابثان)، یونانیان، یهودیان، عیسویان، هندوان و اعراب؛ الاستخراج الاوتار فی الدائرة؛ الاستیعاب فی وجوه الممكنة فی

صنعة الاسطرلاب در ذکر روش‌های ساخت اسطرلاب؛ التسطیح و تبطیح الکور در باب مسایل ریاضی؛ التفهیم لوائل صناعة التنجیم در مبانی علم نجوم که نخست آن را در سال ۴۲۰ به فارسی به نام ریحانه دختر حسین خوارزمی تألیف کرد و سپس آن را به عربی درآورد؛ الجواهر فی معرفة الجواهر در وزن مخصوص فلزات و جواهرات؛ الدستور به نام شهاب‌الدوله ابوالفتح مودود (۴۴۱-۴۳۲)؛ پاتنجلی در باب عرفان؛ تحقیق ماللهند من مقولة مقبولة فی العقل او مردولة (بررسی عقاید هندوان از گفتاری که پسندیده یا ناپسند خرد است) به زبان عربی در باب علوم و مذاهب و آداب و رسوم مردم هند؛ علم الهیة؛ قانون مسعودی در باب نجوم و هیئت در ۱۱ مقاله و هر مقاله در چند باب به عربی به نام شهاب‌الدوله ابوسعید سلطان مسعود غزنوی (۴۳۲-۴۲۱) که در سال ۴۲۱ نگاشته و در این اثر از روش بطلمیوس یونانی (متوفای حدود ۱۶۷ میلادی) در مجسطی استفاده کرده است؛ افراد المقال فی امر الظلال؛ تمهید المستقر لمعنی الممر؛ صیدنه (صیدله) در شناخت انواع و اجناس ادویه مفرده و شناخت اقسام برگزیده آنها و آگاهی از ترکیب ادویه مرکبه از روی نسخ مدون و یا از روی تجربه متخصصان در فن داروشناسی قدیم و به ترتیب حروف الفبا؛ راشیکات؛ تحدید نهابات الاماکن؛ مقالید علم الهیة در اثبات ادعای ابونصر منصور بن علی بن عراق و ابوالوفا محمد بن محمد بن یحیی بن اسماعیل بن عباس بوزجانی (۳۸۷-۳۲۸) به نام اسپهبد ابوالعباس مرزبان بن رستم طبرستانی؛ تسطیح الصور شامل مطالب قسمت آخر آثارالباقیه عن القرون الخالیة؛ تصحیح المبادی؛ تصویر الکواکب و البلدان.

ترجمه‌ها: دو مثنوی «خنک بت و سرخ بت» را با عنوان «حدیث صنمی البامیان» و «شادبهر و عین الحیاة» را با عنوان «حدیث قسیم السرور و عین الحیاة» که از آثار ابوالقاسم حسن بن احمد عنصری بلخی (متوفای ۴۳۱) می‌باشند را به عربی ترجمه نموده است. همچنین سرهاند به نام زیج سند و هند و کتاب شامل در باب موجودات محسوس و معقول را از زبان سنسکریت به عربی ترجمه کرده است.

بعد از تصحیح و نشر آثاری چون «تاریخ جهانگشای جوینی»، «قابوس‌نامه امیر عنصرالمعالی کیکاوس»، «سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک طوسی»، «کیمیای سعادت

امام محمد غزالی»، «اخلاق ناصری خواجه نصیرالدین طوسی»، «مرصاد العباد نجم‌الدین ابوبکر عبدالله رازی»، «تاریخ بیهقی»، «منطق الطیر عطار نیشابوری»، «مخزن الاسرار نظامی گنجوی»، «مرزبان‌نامه سعدالدین وراوینی»، «حدیقه الحقیقه و شریعه الطریقه سنایی غزنوی»، «چهار مقاله نظامی عروضی سمرقندی»، «گلستان سعدی شیرازی»، «بوستان سعدی شیرازی»، «قصاید و غزلیات سعدی شیرازی»، «نصیحه الملوك امام محمد غزالی»، «اساس الاقتباس خواجه نصیرالدین طوسی»، «سفرنامه ناصر خسرو قبادیانی»، «دیوان اشعار ناصر خسرو قبادیانی»، «تاریخ طبری - بلعمی»، «دیوان اشعار منوچهری دامغانی»، «دیوان اشعار خواجه حافظ شیرازی»، «قصاید و غزلیات خاقانی شروانی»، «گزیده غزلیات صائب تبریزی»، «کلیله و دمنه» و «هفت باب بابا سیدنای حسن بن صباح» بجا بود تا «آثارالباقیه عن القرون الخالیة ابوریحان بیرونی» نیز به این مجموعه نفیس اضافه شود.

در چاپ حاضر، نه تنها در متن «آثارالباقیه عن القرون الخالیة ابوریحان بیرونی» کاهشی صورت نگرفته بلکه سه مورد ذیل نیز بدان اضافه گردیده است:

۱- ذکر نشانی و اعراب‌گذاری ۵۹ آیه قرآن؛

۲- فهرست اعلام شامل اسامی اشخاص، فرق، اماکن جغرافیایی و کتاب‌ها؛

۳- لغت‌نامه‌ای شامل ۳۵۰ واژه و عبارت مشکل.

در پایان از همه اشخاصی که برای چاپ کتاب حاضر دست طلب یاریم را فشردد، سپاسگزاری می‌شود. در همین راستا از آقای یاسینیان مدیر محترم نشر فردوس و سرکارخانم زهرا یاسینیان به عنوان ناظر فنی چاپ و همچنین از خانم آمنه برازنده که در نمونه‌خوانی متن صمیمانه تلاش کردند، تشکر می‌شود. دست‌میرزاد.

تابستان سوزان ۱۳۹۰

آستانه اشرفیه گیلان

عزیزالله علیزاده

امم سالفه و تواریخ قرون گذشته است و بیشتر این احوال عادات و اصولی است که از ایشان و نوامیس ایشان باقی مانده و این کار را از راه استدلال به معقولات و قیاس معقول به محسوس نمی‌توان دانست و منتها راه موجود این است که از اهل کتب و ملل و اصحاب آراء و نحل که این گونه تواریخ مورد استناد آنهاست تقلید و پیروزی کنیم و آنچه آنان برای خود مبنا قرار داده‌اند ما نیز چنین کنیم. و پس از آنکه فکر خود را، از عوامل زیان‌آوری که بدان معتاد شده از قبیل تعصب و غلبه و پیروی از هوا و ریاست‌طلبی که سبب هلاک بسیاری از مردم است و مانع دیدار حق و حقیقت، پاک ساختیم باید آراء و گفته‌های ایشان را در اثبات این مقصود به یکدیگر بسنجیم.

این روش بهترین راهی است که ما را به حقیقت مقصود می‌رساند و نیرومندترین یاری است که شبهه و تردید را از ما دور می‌سازد چه، جز این راه دیگری نیست که ما را به حقیقت مقصود برساند اگرچه در آن راه بسیار کوشش کرده و سختی‌های زیادی کشیده باشیم.

با آنکه این راه و قاعده‌ای که من پیشنهاد کرده‌ام آسان نیست که به زودی آن را تمیز دهیم بلکه پاره‌ای از آن اخبار امکان دارد که وقوع یابد و اگر به بطلان آن گواهی دیگری نباشد مانند اخبار راست و واقع خواهد بود.

گاهی از احوال عادی امروز چیزی مشاهده می‌کنیم که اگر مانند آن را از زمان‌های قدیم نقل کنند ما آن را محال خواهیم دانست و عمر انسان به شناسایی تاریخ يك ملت کفایت نمی‌کند تا چه رسد به تاریخ ملل جهان و چون امر از این قرار شد پس ما باید هر کدام از این اخبار را که نزدیک‌تر و مشهودتر است از صاحبان آن بگیریم و تا اندازه‌ای که می‌توانیم آن را اصلاح کنیم و دیگر گفته‌های ایشان را به آن طور که هست بگذاریم تا این کار برای جویندگان حقیقت و دوستداران حکمت بر تصرف در غیر این قضایا سرمشق باشد و نیز خود ما را به مجهولات دیگری ارشاد و راهنمایی کند و ما هم به خواست خدا چنین کردیم.

فصل اول:

در حقیقت شب و روز و مجموع آنها و آغاز هر يك آنها

تعریف شبانه روز

گوییم: شبانه روز معلول بازگشت آفتاب است به دوران کل به دایره‌ای که برای این روز و شب ابتدا فرض شده اعم از هر يك از دوایر ولی بدین شرط که هم ما آن را مبدأ دانسته باشیم و هم عظیمه باشد زیرا هر دایره عظیمه‌ای بالقوه افق است یعنی ممکن است که برای محلی افق واقع شود؛ و فلك به دوران کل روی دو قطب خود به حرکت ظاهری و مرئی از مشرق به مغرب می‌رود.

اعراب آغاز روز و شب را نقطه‌های مغارب که بر دایره افق است فرض کرده‌اند پس، شبانه روز به عقیده آنان از آغاز غروب آفتاب است از افق تا غروب آفتاب فردا و آنچه ایشان را بر این امر وادار نمود این است که ماه‌های عربی مبتنی بر مسیر کره ماه است و از حرکت قمر استخراج می‌شود و اوایل ماه‌های قمری به رؤیت هلال منوط است نه به حساب و هلال در وقت غروب آفتاب دیده می‌شود و رؤیت هلال نزد تازیان اول ماه است پس، در نتیجه به عقیده تازیان شب پیش از روز شد و عادت ایشان در تقدیم شب به روز به همین طریق جاری گشته است.

دلیل پیروان این عقیده آن است که مرتبه تاریکی بر نور مقدم است و نور بر تاریکی طاری است پس بهتر آن است که تاریکی را بر فروغ مقدم داریم.

و این دسته سکون را بر حرکت مقدم شمرده‌اند بدین طریق که گفتند آسودگی و راحت تن در سکون است و حرکت جز برای حاجت ضرور نیست و رنج در دنبال حاجت و ضرورت است پس، تعب نتیجه حرکت است.

دلیل دیگرشان این است که اگر سکون در عناصر دوام یابد، تولید فساد نمی‌کند ولی اگر حرکت در عناصر پایدار بماند، عناصر فاسد می‌شود چنانکه در مورد زلزله‌ها و بادهای تند و امواج و غیره این امر مشهود می‌گردد.